

7. ZÁVĚR

Pro **věkovou strukturu** obyvatelstva Pardubického kraje je, stejně jako v celé České republice, charakteristické prohlubující se populační stárnutí. V důsledku nízké porodnosti neustále klesá počet dětí ve věkové kategorii 0 až 14 let. Skupina osob v produktivním věku (15 až 64 let) byla počátkem 90. let posílena příchodem silných populačních ročníků narozených v sedmdesátých letech. Tuto věkovou kategorii však budou v nejbližších letech opouštět početně silné ročníky narozené po druhé světové válce. Výrazně se tak urychlí nárůst počtu osob ve skupině pětadesátiletých a starších, který je v posledních letech podporován snižováním úmrtnosti osob ve vyšším věku. Nepříznivý vývoj porodnosti se spolu s prodlužující se střední délkou života odráží v rostoucím průměrném věku žijících obyvatel; od roku 1991 se v kraji zvýšil o 3,3 roku na 39,6 let. Významně narůstá i hodnota indexu stáří; od počátku 90. let se v kraji zvýšila o polovinu. V mezikrajském srovnání se Pardubický kraj v hodnotách uvedených ukazatelů nachází přibližně uprostřed.

Struktura obyvatel podle **rodinného stavu** prošla od počátku 90. let významnými změnami. V populaci výrazně přibývá svobodných a rozvedených, naopak klesá podíl ženatých a vdaných a ovdovělých. Roste význam faktických manželství (soužití druha a družky), svou roli hraje i vysoká rozvodovost.

Počet uzavřených **sňatků** v Pardubickém kraji, stejně jako v celé České republice, v posledních deseti letech klesal. Mnoho mladých lidí preferuje nesezdané soužití. Oddalování sňatků do vyššího věku souvisí s větší možností seberealizace mladých lidí, ale i s otázkou obtížně dostupného bydlení.

Rozvodovost je v Pardubickém kraji v rámci České republiky podprůměrná, v posledních deseti letech mírně klesá, avšak stále se udržuje na poměrně vysoké úrovni. Ubývá rozvodů krátkodobých manželství (uzavřených zejména na základě neuváženého sňatku), naopak roste počet rozvedených dlouholetých manželství. Postupně narůstá podíl manželství bez nezletilých dětí.

Nejčastěji uváděnou příčinou rozvratu manželství je na straně muže i ženy rozdíl povah a názorů. Dalším častým důvodem k rozvodu je nevěra a u mužů také alkoholismus. Vlivem legislativních změn (zavedení tzv. smlouveného rozvodu) soud v mnoha případech příčinu rozvratu manželství nezjišťuje.

V průběhu devadesátých let 20. století došlo k výraznému poklesu úrovně plodnosti, který do značné míry souvisel se změnami ve sňatečnosti, neboť většina dětí se u nás stále rodí v manželství. Nejviditelnějším projevem změn v reprodukčním chování byl značný pokles počtu **narozených** dětí. V důsledku tohoto poklesu se úměrně snížila úhrnná plodnost hluboko pod úroveň zajišťující prosté zachování reprodukce populace. Současně s tím došlo k významným změnám také ve struktuře plodnosti podle věku žen, pořadí a legitimacy narozených. Od počátku devadesátých let dochází k postupnému snižování intenzity plodnosti zejména v nejmladších věkových skupinách žen a k přesouvání maxima plodnosti do vyššího věku a zároveň jeho rozšiřování do širšího věkového intervalu. Dokladem odkládání mateřství do vyššího věku je pak zvyšování průměrného věku žen při narození dítěte, a to zejména u prvního porodu. Dalším charakteristickým rysem sledovaného období je růst počtu dětí narozených mimo manželství. Podíl nemanželsky narozených dětí byl v roce 2004 ve srovnání s rokem 1991 v Pardubickém kraji více než čtyřnásobný.

Celkový počet **potratů** poklesl za posledních deset let o více než dvě pětiny. Zatímco počet samovolných potratů závisí zejména na úrovni plodnosti a na věku ženy (s vyšším věkem těhotné ženy roste riziko zdravotních komplikací), změny reprodukčního chování se odráží v prudkém poklesu počtu umělých přerušování těhotenství. Umělé přerušování těhotenství už není chápáno jako běžná forma antikoncepce ex-post. K příznivému vývoji tohoto jevu přispělo významné rozšíření užívání antikoncepce, a to zejména hormonální.

Od roku 1996 byla **úmrtnost** v Pardubickém kraji pod republikovým průměrem. Zatímco ještě v roce 1995 byla hrubá míra úmrtnosti stejná u mužů i žen, v následujících letech byl pokles úmrtnosti výraznější u žen než u mužů (zvláště její standardizované hodnoty, zohledňující věkové složení obyvatel kraje). Nejvýrazněji poklesla po roce 2000 v porovnání s druhou polovinou 90. let specifická úmrtnost mužů ve věku 70 – 79 let a žen ve věku 80 – 84 let.

Rychlý pokles **kojenecké úmrtnosti**, který probíhal v první polovině 90. let, se v roce 1997 zastavil. Přispělo k tomu zvýšení úmrtnosti kojenců v okrese Svitavy. V posledních pěti letech zemřelo o 45 % méně chlapců než v období 1995 – 1999, počet zemřelých dívek se snížil ve stejné době o čtvrtinu. Zatímco u chlapců se ve sledovaném období snižovala rychleji novorozenecká úmrtnost, u dívek rychleji klesala ponovorozenecká úmrtnost.

Střední délka života (naděje dožití při narození) mužů se v Pardubickém kraji prodloužila od roku 1992 o 3,8 roku, u žen o 2,3 roku. Rozdíl mezi střední délkou života mužů a žen se zmenšil. V roce 2004 byla v kraji střední délka života mužů 72,9 roku a byla nad republikovým průměrem, střední délka života žen byla 78,8 roku a nedosahovala republikového průměru.

Dominantní **příčinou smrti** jsou v kraji, obdobně jako v celé České republice, nemoci oběhové soustavy. V posledních pěti letech se oproti rokům 1995 – 1999 podíl zemřelých na nemoci oběhové soustavy snížil. Přispěly k tomu především nové léčebné metody, které výrazně snížily počet úmrtí v důsledku infarktu myokardu. Naproti tomu rostla úmrtnost v důsledku novotvarů.

Z porovnání počtu obyvatel kraje a stěhujících se z obcí kraje vyplývá, že se v období od roku 2000 ročně **stěhovalo mimo obec bydliště** 2,1 % obyvatel, z toho 1,3 % v rámci kraje a 0,8 % přes hranice kraje. Intenzita stěhování je nejvyšší u mladých lidí ve věku 15 – 29 let a nejnižší u osob starších než 64 let, přitom ještě v období 1995 – 1999 měli nejnižší migrační aktivitu lidé ve věku 45 – 64 let.

Počet **vystěhovaných z kraje** za poslední pětileté období se v porovnání s druhou polovinou 90. let zvýšil, z toho většinu tvořili vystěhováni do ciziny. Počet **přistěhovaných do kraje** ve stejném období rostl pomaleji, přitom tři čtvrtiny přírůstku připadaly na přistěhované ze zahraničí. Mezi stěhujícími se přes hranice kraje jsou nejvíce zastoupeni mladí lidé ve věku 15 – 29 let. Rychleji po roce 2000 rostl počet stěhujících se osob ve věku 30 – 44 let a 45 – 64 let.

Ve vztahu k ostatním krajům měl Pardubický kraj v letech 2000 – 2004 kladnou **bilanci stěhování**. Měly na tom zásluhu především bytové důvody, zatímco změna pracoviště či přiblížení pracovišti kladné saldo stěhování snižovala hlavně u mladších lidí. Odlišná vzdělanostní struktura mezi vystěhovanými a přistěhovanými vedla k odlivu vysokoškolsky vzdělaných obyvatel kraje stěhování. Nejintenzivnější stěhování je mezi Pardubickým a Královéhradeckým krajem. Naproti tomu stále ubývá obyvatel kraje vlivem nevyvážené migrace mezi Pardubickým krajem a Hlavním městem Prahou.

Ve **vývoji celkového počtu obyvatel** Pardubického kraje od počátku 90. let lze sledovat dvě rozdílné etapy. Ještě v letech 1991 až 1993 se počet obyvatel kraje zvyšoval, a to díky převaze počtu narozených nad zemřelými i díky kladnému migračnímu saldu. Následující období je již charakteristické trvalým úbytkem obyvatel, především vlivem nízké porodnosti. Snižování počtu obyvatel v důsledku přirozené změny bylo v kraji v letech 1991 až 2000 zmírňováno díky přetrvávající převaze počtu přistěhovaných nad vystěhovanými. Na migračním úbytku v následujících letech se podílel zejména odliv cizích státních příslušníků do zahraničí. Ke konci roku 2004 žilo v kraji 505 285 osob, méně lidnatý je v rámci České republiky pouze Liberecký a Karlovarský kraj.

Podle výsledků **projekce obyvatel**, jejímiž předpoklady jsou mírné zvyšování intenzity a následná stabilizace plodnosti a zlepšování úmrtnostních poměrů zejména ve vyšším věku, by se měl počet obyvatel kraje do roku 2050 snížit přibližně o dvacet procent. Prohlubovat se bude populační stárnutí, a to nejen v důsledku nízké porodnosti, ale i vlivem přechodu silných populačních ročníků do nejvyšších věkových kategorií. V nejbližších letech půjde o osoby narozené po druhé světové válce, přibližně za třicet let pak o početné ročníky narozené v polovině sedmdesátých let minulého století. V roce 2050 by se měl podíl osob v kategorii pětadesátiletých a starších blížit již jedné třetině populace kraje. Nejrychleji přitom poroste počet obyvatel v nejvyšším věku – generace osmdesátiletých a starších by se oproti nynějším hodnotám měla dokonce početně ztrojnásobit. Populační stárnutí bude mít dopad nejen na vzrůstající nároky na státní rozpočet, ale i na změny životního stylu.